

Crkveno ustrojstvo hrvatskih zemalja u razvijenom srednjem vijeku

Pranjić, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:420540>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-28**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilišne J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost i Povijest

Valentina Pranjić

**Crkveno ustrojstvo hrvatskih zemalja
u razvijenom srednjem vijeku**

Završni rad

prof. dr. sc. Stjepan Sršan

Osijek, 2012.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Prilike na području hrvatskih zemalja u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka. Povijesno-politički pregled	4
3. Prilike u Europi – stanje u Hrvatskoj.....	6
4. Crkva u Panonskoj Hrvatskoj	
4.1. Zagrebačka biskupija.....	9
4.2. Slavonija u Pečujskoj biskupiji.....	12
4.3. Bosanska biskupija sa sjedištem u Đakovu.....	13
4.4. Srijemska biskupija.....	13
5. Crkva u Primorskoj Hrvatskoj	
5.1. Crkva u Dalmaciji.....	14
5.1.1. Splitska metropolija	
A) Splitska nadbiskupija.....	14
B) Sufraganske biskupije Splitske metropolije.....	15
5.1.2. Zadarska metropolija	
A) Zadarska nadbiskupija.....	17
B) Sufraganske biskupije Zadarske metropolije.....	19
5.1.3. Dubrovačka metropolija	
A) Dubrovačka nadbiskupija.....	20
B) Sufraganske biskupije Dubrovačke metropolije.....	21
5.2. Crkva u Istri.....	22
6. Zaključak.....	23
7. Popis literature.....	24

SAŽETAK

Prilike u hrvatskim zemljama u to doba bile su zamršene. Ona je tad bila pod vlašću Ugarske, a njeni kraljevi nisu se naročito brinuli o ovim krajevima. Političke prilike najbolje su se odrazile na crkvenom ustrojstvu, koje je često bilo predmet igara moći. Imati vlast nad Crkvom u nekom području značilo je kontrolirati život tog kraja u duhovnom i gospodarskom smislu. U razvijenom srednjem vijeku hrvatske zemlje bile su razjedinjene pa tako nisu bile ni pod jedinstvenom crkvenom upravom. To je rezultiralo različitim stupnjem razvoja, a veliku su ulogu imali utjecaji koji su dolazili iz različitih europskih središta.

Ključne riječi: razvijeni srednji vijek, stanje u Europi, Crkva u Panonskoj Hrvatskoj, Crkva u Primorskoj Hrvatskoj

1. UVOD

U ovom završnom radu bit će riječi o crkvenoj organizaciji, raspodjeli biskupija, njihovom razvoju od osnutka do završetka, s posebnim naglaskom na razdoblje razvijenog srednjeg vijeka.

Teško je pisati o crkvenom ustrojstvu hrvatskih zemalja samo u razvijenog srednjem vijeku jer one su postojale, ali bar većina njih, i prije toga vremenskog odjeljenja, ali i poslije. Tako da su spomenuti i ti izvanemski podatci, ali skraćeno, dok je sadržaj koncentriran na zbivanja i stanja u razdoblju od XII. do XV. stoljeća. Nakon kratkog prikaza događaja u hrvatskim zemljama tijekom razvijenog srednjeg vijeka, slijedi prikaz crkvenih događaja u Europi i njihov odraz na stanje u Hrvatskoj. Raspodjeli biskupija pristupljeno je prema regionalnom kriteriju tako da se najprije obrađuje Crkva u Panonskoj zatim u Primorskoj Hrvatskoj. Kod svake nadbiskupije najprije se govori o njenom središtu i povijesnom razvoju, a zatim o svakoj sufraganaskoj biskupiji.

2. PRILIKE U HRVATSKIM ZEMLJAMA U RAZDOBLJU RAZVIJENOG SREDNJEG VIJEKA.

POVIJESNO- POLITIČKI PREGLED.

Najprije treba reći nešto o događajima koji su se dogodili neposredno prije početka razvijenog srednjeg vijeka. Nakon smrti kralja Zvonimira zavladao je Stjepan II. (1089. – 1091.), sinovac kralja Krešimira. Nakon njegove smrti zavladao su nemiri. Stvorile su se dvije struje. Jedna je htjela na prijestolje dovesti Petra Svačića, a druga ugarskog kralja Ladislava, brata kraljice Jelene. Ladislav je bez otpora zauzeo Hrvatsku od Drave do Gvozda i dao na upravu Almošu. Petar je uspio zbaciti Almoša i nakratko zavladao (1093. - 1097.). Ladislavov nasljednik Koloman (1095. – 1116.) provalio je u Hrvatsku i pobijedio Petra na planini Gvozd koji je u toj bitci poginuo. Koloman je izbio na more, do Biograda, ali morao se vratiti nazad u Ugarsku. Nadugo zatim, 1102., potpisan je ugovor između kralja Kolomana i hrvatskog plemstva poznatiji pod nazivom Pacta conventa. Tim se ugovorom Koloman obvezao da će se posebnom krunom kruniti za kralja Hrvatske, da će hrvatski sabor i dalje raspravljati o hrvatskim državnim poslovima, plemstvu će ostati posjedi, a o svom trošku ratovat će izvan kraljevstva. Koloman je okrunjen za hrvatskog kralja u Biogradu i tada je Hrvatska ušla u personalnu uniju s Ugarskom. Hrvatskim krajevima u kraljevo ime vlada herceg ili ban. Hrvatski sabor i dalje je raspravljao o svom novcu, vojsci, porezu i sudstvu.¹

U takvoj situaciji hrvatske zemlje ušle su u razvijeni srednji vijek. Odredbe ugovora kralj nije poštivao. Dodjeljivao je hrvatsku zemlju strancima što je dovelo do razjedinjenja Hrvatske i Slavonije (od 1260. postoje dva sabora). Prekršen je bio dogovor o sigurnosti. Venecije je po svojoj volji posezala za hrvatskom obalom, a hrvatska vojska nije imala dovoljno snage da se obrani. Venecija je 1115./1116. i 1202. zauzela Zadar, 1125. razorila Biograd, 1115. Split i Trogir koji su 1124. oslobođeni po opet osvojeni. U razdoblju od 1164. do 1181. Južnom Hrvatskom vlada Bizant. U XII. i XIII. stoljeću Ugarskom i Hrvatskom vladali su Arpadovići od kojih su najznačajniji bili Bela III., Andrija II. i Bela IV. Andrija II. Zlatnom bulom iz 1222. dao je hrvatskom plemstvu povlastice. U tom razdoblju formirale su se veće velikaške obitelji u državnice: Frankapani, Šubići Bribirski, Svačići (Cetina), Kačići (Omiš) itd. Za vrijeme provale Tatara 1241./1242. kralj Bela IV. dao je najprije Zagrebu, a zatim i ostalim gradovima, povlastice i tako si stvorio oslonac protiv velikaša. Nakon njih na prijestolje stupa dinastija

¹ Buturac, Josip, Ivandija, Antun, *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1973., str. 64.

Anžuvina (1301. – 1382.). Karlo I. imao je u planu slomiti vlast velikaša i zavladatai apsolutistički. Potonje jest uspjelo Ludoviku. Poslije njih nastupilo je razdoblje neprekidnih sukoba i građanski ratovi. Takvo je stanje potrajalo do 1387. kad je vlast preuzeo Žigmund Luksemburški. Hrvatskoj obali ponovno je zaprijetila Venecija – od 1409. do 1422. uspjeli su osvojiti Zadra, Šibenik, Split, brač, Hvar, Korčulu i Kotor.²

Novi kralj Matijaš Korvin (1458. 1490.) nije poduzeo ništa kako bi pomogao hrvatskim gradovima pa je Venecija 1480. prisvojila i Krk. Dinastija Jagelovića (1490. – 1526.) podarila je dva kralja, Vladislava II. i Ludovika II., ali oni nisu bili u stanju zaustaviti opasnost koja se približila nadomak hrvatskim granicama – Turke Osmanlije.³

² Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, str. 65

³ Isto, str. 66.

3. PRILIKE U EUROPI U ODNOSU NA STANJE U HRVATSKOJ

U razvijenom srednjem vijeku u Europi bila je u jeku borba protiv različitih krivovjerja i hereza. Protiv toga Crkva se borila inkvizicijom. Riječ inkvizicija potječe od *inquisito* – istražni postupak. Povijest poznaje dvije vrste inkvizicije: Španjolsku i Rimsku. Rimsku inkviziciju zapravo je bila crkveni sud ustanovljen u XIII. stoljeću čiji je zadatak bio da na području zapadne kršćanske ekumene iskorijeni vjerovanja i obrede protivne vjeri i disciplini Rimske Crkve. Španjolska inkvizicija utemeljena je 1. studenog 1478. godine. Trebala je služiti obrani društvenih, kulturnih i religioznih vrijednosti hispanskog katolicizma, ali s vremenom je prerasla u oruđe društvene vlasti i dobro uhodani sustav društvene kontrole. Postojala je i biskupska inkvizicija kojom je počeo organizirani progon krivovjeraca. Uveli su je papa Lucije III. i car Fridrik I. Barbarossa dekretom *Ad abolendam* 4. studenog 1184. godine. Odlučeno je da svaki biskup imenuje je jednog svećenika koji uz pomoć pomoćnika istraživati djelovanje krivovjeraca na području svoje jurisdikcije. U Hrvatskoj se inkvizitori javljaju pod nazivom „komesari za istraživanje heretičke zloće“ u doba kad na naše prostore dolaze dominikanci i franjevci. Papa Grgur IX. dominikance je poslao u Bosnu „gdje je mnogo duša propalo“.⁴

Biti siromah u srednjem vijeku značilo je živjeti u zajednici ili biti pojedinačno nesposoban da se sam oslobodiš bijede i neimaštine. Siromašni su bili i oni koji su se iz asketsko - mističkih razloga odrekli bogatstva ili su slobodno odabrali živjeti kao siromasi. Takvi su bili pripadnici prosjačkih redova, dominikanci i franjevci u Hrvatskoj, karmelićani, pustinjaci sv. Augustina. Ideal kršćanstva bio je pridonositi rehabilitaciji siromaha. Franjevci i dominikanci bili su prijatelji siromašnih odbačenih, a takvih je bilo mnogo. Dok su se feudalci i trgovci bogatili, rastao je broj beskućnika, a prosjački redovi uzimaju ih pod svoje okrilje. Moto im je bio da samo onaj tko je bez igdje ičega može nasljedovati Krista. Dominikance je osnovao Dominik iz Guzman (1171. – 1221.), a franjevce Franjo Asiški (1181./1182. – 1226.). Godine 1215. pečujski biskup Bartol organizirano dovodi prve pustinjačke zajednice na područje svoje dijeceze. To su bili pavlini i augustinci. Idejni začetnik pavlina bio je ostrogonski kanonik Euzebije. Najstariji samostan pavlina bio je u onaj sv. Marije u Dubici iz 1244. godine. Pavlini su uznapredovali gospodarstvo, bavili su se medicinom i ljekarništvom. Pustinjaci sv. Augustina nastali su ujedinjenjem više različitih pustinjačkih skupina na području Apeninskog poluotoka, a

⁴ Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. - 20. st.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 203. – 204., 209. – 210.

odatle se brzo šire Europom. Njihov rad slabo je poznat u Hrvatskoj. Bavili su se propovijedanjem i organiziranjem ciklusa korizmenih propovijedi.⁵

Dakako, govoreći o temi Crkve na području hrvatskih zemalja u razvijenom srednjem vijeku nije moguće govoriti, a da se ne spomene „Crkva bosanska“. U dodiru s hrvatskim zemljama razvila se i živjela tkz. Crkva bosanska. Krstjani Crkve bosanske javljaju su oko 1260. u Bosni i u Humu. Njihov uzor bile su kršćanske zajednice iz prvih stoljeća kršćanstva. Nastali su po uzoru na katarere i valdeze. Najprije su se oko 1160. javili uz istočnojadransku obalu, no kad su bili protjerani iz Splita i Trogira utočište su našli u Bosni. U Dalmaciji su bili organizirani u „Dalmatinsku crkvu“, zatim kao sljedbenici „Slavonskog reda“ ili „Slavonske crkve“. Naziv „Crkva bosanska“ konačno su uzeli sredinom XIII. stoljeća. Svoj način života ozakonili su pred najvišim crkvenim forumom na crkveno – državnom saboru 8. travnja 1203. na Bilinom polju. Akt su potpisali predstavnici krstjanskih zajednica: Dragič, Ljubim, Dražeta, Pribič, Ljuben, Radoš i Vlados. Na čelu „Crkve bosanske“ nalazio se biskup koji je ujedno bio i *djed*. Njemu su pomagali *strojnici – gosti i starci*. *Gost* je bio prvi do djeda, organizirao bi propovijedi i držao liturgijske skupove u odsutnosti djeda. Krstjanske zajednice nazivale su se *hiže* i na njihov čelu stajao je *starac*. Krivo su bili optuživani za isповijedanje dualizma. Kroz autentični kršćanski duh nastojali su ostvariti ideal siromaštva u duhu prvih kršćanskih zajednica.⁶

Klaić navodi kako je u Bosni došlo do procvata nauke popa Bogumila koje je nazvao *patrenima* te da je u Slavoniji pojavio velik broj njihovih pristaša. Vjerovali su da je Bog nije stvoritelj neba i zemlje nego je stvorio samo duh i nevidljivi duh. Čovjek se po njima sastoji od dva potpuno različita svijeta: od duše stvorene Bogom i tijela stvorena đavlom. Smatrali su da se za mrtve ne treba moliti jer ako su duše obavile pokoru odlaze u nebo, a ako nisu, prelaze u tijelo drugog čovjeka sve dok se ne očiste. Nisu vjerovali u uskrснуće tijela jer je ono stvoreno od đavla te su osuđivali krštenje.⁷

Sustav crkvenih ustanova završni je sloj u skupu činitelje što su oblikovali društveni prostor hrvatskog srednjovjekovlja. U ustroju Crkve zrcale se i ključne smjernice društvenog razvoja. Tako su organizacijski vrh i mreža biskupija bili vezani uz gradove, a samostani češće su se nalazili u blizina gradova ili na selima.

⁵ Šanjek, F., *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. - 20. st.)*, str. 214., 216., 218., 224., 228.

⁶ Isto, str. 184. – 185., 187., 189.

⁷ Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata, Knjiga prva*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1981., str. 327. – 329.

Ustrojstvo biskupija ovisilo je o prostoru i organizaciji političke vlasti. Crkvene odredbe često su puta bile politički motivirane, kao što je slučaj utemeljenje Zagrebačke biskupije politički čin Arpadovića ili izdvajanje Zadarske nadbiskupije volja Mletačke Republike. Politička vlast nastojala je s vlastitim prostorom uskladiti i područje crkvene uprave. Neka su područja bila pod upravom izvan Hrvatske. Istra je bila po patrijarhom u Akvileji, a dio Slavonije podređen je bio Pečuhu. Zagrebačka i Pečujska biskupija bile su pod Kaločkom nadbiskupijom. Također, Bosanska biskupija imala je sjedište u Đakovu. Takvo stanje dopušteno je jedino zahvaljujući presizanjima Arpadovića prema srednjovjekovnoj Bosni.⁸

⁸ Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997, str. 177., 180.

4. CRKVENO USTROJSTVO U PANONSKOJ HRVATSKOJ

4.1. Zagrebačka biskupija

Zagrebačku biskupiju osnovao je 1094. godine ugarski kralj Ladislav. On je bio vladar kršćanskog svjetonazora, na području sjeverne Hrvatske trebala je biskupija, ali ipak njegove razloge tom potezu treba tražiti u politici. Osnovao ju je s ciljem da taj dio što više veže uz Ugarsku. Naime, hrvatski kralj Stjepan II. umro je ne ostavivši nasljednika. Među hrvatskim velikašima javila se struja koja je željela na vlast dovesti Ladislava, brata žene Dmitra Zvonimira, Jelene. Ladislav je prihvatio njihov poziv da dođe u Hrvatsku pa je ušao s vojskom te bez borbe pridobio sjevernu Hrvatsku do planine Gvozd. Pojavili su mu se problemi na granici s Kumanima pa je morao poći u Ugarsku. Hrvatsku je ostavio u namjesništvo sinovcu Almošu, a u Zagrebu je osnovao biskupiju.⁹

Za prvog biskupa imenovan je benediktinac Duh. On nije bio izabran nego doveden. Duh je bio po narodnosti Čeh ili Slovak, a sa sobom je poveo 32 svećenika i sve potrebna liturgijske knjige. Tako je osnovan kaptol u Zagrebu koji se u početku nazivao „Monasterium Sancti Stephani Regis“ („Kaptol sv. Stjepana kralja“).¹⁰

Kaptol je bio zajednica svećenika koji su se nalazili uz biskupsko središte. Broj svećenika bio je točno određen, a njihova je zadaća bila pomagati biskupu u upravljanju biskupijom. Oni su živjeli po crkvenim zakonima koji se zovu *kanoni* pa su se svi klerici zvali *kanonici*. Stanovali su u zajedničkoj kući, zajedno su molili – živjeli su slično redovnicima u samostanima pa se kaptol često nazivao *monasterium* (samostan). Kaptol u Zagrebu bio je stolni. U takvom kaptolu nalazile su se katedrale. Postojao je još i zborni kaptolu koji bi se nalazio izvan biskupijskog središta, obično u drugim većim gradovima biskupije. Pored njih, postojali su i prvostolni kaptoli. Taj naziv dobili su jer su se nalazili u metropolitanskim sjedištima i oni su imali prvenstvo nad ostalim kaptolima.¹¹

Najranije podatke o osnivanju Zagrebačke biskupije dobivamo iz Felicijanove povelje koja datira iz 1134. godine budući da originalni dokumenti nisu sačuvani. Povelja ne navodi točnu godinu osnivanje stoga ona ostaje samo u pretpostavci. Općeprihvaćena je 1094. godina, prema Šišiću, ali većina povjesničara uzima vremenski raspon od 1093. do 1095. godine. Prema

⁹ Vidović, Mile, *Povijest Crkve u Hrvata*, ogranak Matice hrvatske Metković, Metković – Split, 2007., str. 113

¹⁰ Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 113. - 114., 117.

¹¹ Isto, str. 116. – 117.

povelji, uglednici koji su prisustvovali osnivanju bili su ostrogonski biskup Acha, vespimski biskup Kuzma i palatin Jula.¹²

Nakon nekog vremena javila se potreba za osnivanjem zbornog kaptola u istočnom dijelu biskupije. Iz tog razloga kralj Stjepan II. 1232. osnovao je zborni kaptol u Čazmi uz crkvu Sv. Duha. Po broju svećenika bio je puno manji nego kaptol u Zagrebu – brojao je samo dvanaest kanonika. I u Čazmi su se izdavale i čuvale razne isprave te je bio *vjerodostojno mjesto (locus credibilis)*. Taj je kaptol bio premještanu Zagreb za vrijeme turskih osvajanja, zatim u Lepoglavu i konačno u Varaždin, gdje se i danas nalazi.¹³

Zagrebačka biskupija bila je ovisna o ugarskoj Crkvi. Prema Statutima zagrebačkog kaptola iz 1334. Zagrebačka biskupija bila je okružena Pečujskom biskupijom na sjeveroistoku, Bosanskom na jugoistoku, Kninskom i Krbavskom na jugu, Akvilejskim patrijarhatom na zapadu i Salzburškom nadbiskupijom na zapadu. Zauzimala je središnji dio Hrvatske, prostor omeđen rijekama Dravom i Savom, te južnije od rijeke Kupe.¹⁴

Ladislav se pobrinuo i za materijalno uzdržavanje biskupa i biskupije davši im imanje u Dubravi kod Čazme zajedno sa svim kmetovima, poljima i šumama. Imanja pod biskupovom upravom uzdržavala su sve biskupijske ustanove kao što su sjemeništa, kaptoli, škole sirotišta itd. Na njima su radili kmetovi koji su izvršavali feudalnu dužnost prema biskupu. Dolazilo i do pobune kmetova kad bi im biskupski službenici nanosili nepravdu. Postoje brojna svjedočanstva o parnicama u kojima su biskupi branili svoja dobra od bogatih i pohlepnih velikaša. Osnivanje biskupije od strane kralja nije bilo po zakonima Svete Stolice, no usprkos tome, zagrebačka biskupija opstala je zahvaljujući tadašnjim prilikama u Europi. Naime, tada je bio u jeku sukob između njemačkog cara Henrika IV i papinstva. Kad je papa Grgur VII. izopćio Henrika iz Crkve, ovaj je postavio za protupapu svojeg prijatelja Wilberta iz Ravenne koji je uzeo ime Klement III (1084. – 1100.). Ladislav nije dobio odobrenje za osnivanje biskupije u Zagrebu od Grgura nego od Klementa. Kad se kasnije stanje smirilo, Sveta Stolica prihvatila je zatečeno stanje i postojanje Zagrebačke biskupije. Prigodom osnivanja, biskupija je obuhvaćala prostor koji je Ladislav zauzeo ulaskom u Hrvatsku i predao Almošu na upravu, a s vremenom njene su se granice mijenjale i proširivale.¹⁵

¹²Šematizam Zagrebačke nadbiskupije, uredio Tomo Petrić, Zagrebačka nadbiskupija, Zagreb, 1996., str. 9. -11.

¹³Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 118 – 119.

¹⁴Šematizam Zagrebačke nadbiskupije, str. 13.

¹⁵Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 114. - 115.

Pri osnivanju biskupije, Ladislav je za središte odabrao već postojeću crkvu. Kako ona nije bila prikladna, počelo se s gradnjom nove crkve. Gradnje je završena 1217., a na svečanosti posvećenja prisutan je bio i ugarski kralj Andrije II. koji se zaputio na križarski pohod. Izgrađena u romaničkom stilu, katedrala je stradala u provalu Tatara 1242. Godine. Privremenom katedralom određene je kapela Svetog Stjepana Prvomučenika. Staru katedralu dao je obnoviti biskup Timotej (1264. – 1284.). Tada je istočni dio obnovljen u gotičkom stilu, a obnova je potrajala do 16. stoljeća kad dolazi do prožimanja s renesansnim stilom. Kako je Zagreb bio izravno izložen opasnosti od Turaka, tijekom 15. Stoljeća počinje gradnja kula i bedema kako bi katedrala ostala sačuvana, a pri čemu je morala biti srušena crkve Svetog Emerika.¹⁶

Od osnutka biskupije liturgijska služba vršila se na latinskom jeziku. Ono malo glagoljaša što je bilo potekli su iz ostalih krajeva. Neki tvrde da je s osnutkom biskupije osnovana i škola za odgoj klera, ali ta teza ničim nije dokazana. Sigurno je da je 1350. postojala klerička škola jer je zabilježeno u Statutu Stolnog Zagreba da se ima osigurati plaća za učitelja. Na taj su se način u Zagrebu provodile odluke Trećeg lateranskog koncila iz 1179. godine. Prema kojima svaka stolna crkva treba imati školu i učitelja te ga dostojno plaćati. Ta škola nije bila jedina u biskupiji. I drugi samostani obrazovali su svećenike u redovničko zvanje. Na tom području posebno se istaknuo biskup Augustin Kažotić (1303. – 1322.) koji je nakon preuređenja škole ustanovio tri skupine predmeta: gramatiku, logiku i bogoslovlje.¹⁷

U Zagrebu se polako javila čežnja da se biskupija odvoji od ugarske metropolije te da postane samostalna. To se moglo provesti na dva načina: zagrebačku biskupiju proglasiti nadbiskupijom i metropolijom ili je pravno povezati sa splitskom nadbiskupijom. Na tome je prvi počeo raditi biskup Stjepan II, ali ga je spriječila provala Turaka. Na tu čast čekalo se od banovanja Josipa Jelačića i nadbiskupa Jurja Haulika. U razdoblju razvijenog srednjeg vijeka posebno su se istaknula dva biskupa, Augustin Kažotić i Stjepan III.¹⁸

Augustin Kažotić (oko 1260. – 13. VIII. 1323.) utemeljitelj je višeg školstva na hrvatskim prostorima. Uzor u organiziranju nastave bio mu je dominikanski „svečani i generalni studij“ (studio solemnia et generalia). Najsiromašniji učenici bili su oslobođeni plaćanja, a oni koji su imali obitelj o Uskrsu i Božiću davali bi jednog kopuna i četiri kruha. Učenici koji su

¹⁶ Šematizam Zagrebačke nadbiskupije, str. 28.

¹⁷ Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 122. – 123.

¹⁸ Isto, str. 126. – 127.

potjecali iz bogataških obitelji plaćali bi školu 20 denara.¹⁹ Stjepan III. (1356. – 1375., vrijeme biskupovanja) bio je prvi biskup koji je ujedno obnašao dužnost banskog namjesnika ili generalnog vikara. Sudjelovao je u prijenosu vlasti od Mletaka na hrvatsko-ugarskog kralja nad Dalmacijom 1358. godine. Kad je Zagreb pogodila kuga, mnogi su napustili grad. Biskup je ostao pomoći okuženima pri čemu se i sam zarazio te je 1375. i umro.²⁰

4.2. Slavonija u Pečujskoj biskupiji

Kad su hrvatske zemlje došle pod ugarsku krunu, područje između Drave i Save te planina Psunja i Papuka na zapadu, a Srijema na istok, pripalo je pečujskoj biskupiji. Radi bolje uprave nad tim područjima pečujski je biskup osnovao 1230. Zborni kaptol u Požezi. Postojao je do turskog osvajanja Požege, a nakon oslobođenja nije bio obnovljen. Na čelu mu je bio vikar, a kaptolu su uglavnom djelovali svećenici iz Zagreba što znači da su te zemlje i tad bile povezane sa sjedištem u Zagrebu. Požeški kaptol bio je *vjerodostojno mjesto (locus credibilis)*, a početkom XIV. stoljeća imao je i školu.²¹ Slavonske župe u srednjem vijeku bile su međusobno blizu pa im je tada broj bio višestruko veći nego danas.²²

Kaptol je bio i crkvena i državna ustanova, a njezin prvi dostojanstvenik, prepošt, trebao je imati doktorat iz crkvenog ili građanskog prava. Za područje od Drave do Save odgovarao je samo pečujskom nadbiskupu.²³

¹⁹Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. - 20. st.)*, str. 229. – 233.

²⁰Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 126. – 127.

²¹Isto, str. 134. – 135.

²²Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, str. 79.

²³Isto, str. 80.

4.3. Bosanska biskupija sa sjedištem u Đakovu

Od druge polovice XII. st. u Bosni djeluje tkz. Crkva bosanska koju čine krstjani, sljedbenici dualističkog krivovjerja. Bosanski biskup Pausa 1239. dobio je od ugarskog hercega Kolomana posjede u Slavoniji, Đakovo s okolicom. Tu darovnicu potvrdio je i kralj Bela IV. svojom poveljom 20. srpnja 1244. Budući da je u Bosni sve više rastao broj protivnika tog naučavanja, Pausa se morao skloniti. Sa svojim kaptolom preselio se 1252. u Đakovo. Upravljao je tim gradom i četirima župama prema Savi. To je preseljenje trebalo biti samo privremeno. Bosanski biskupi povremeno bi odlazili u Bosnu vršiti svoje dužnosti, ali to je ovisilo o tamošnjim prilikama. U prvoj polovici XIV. st. katedrala je zbog sigurnosti opasana zidinama, a 1347. biskup fra Peregrin Saksonac sagradio je franjevački samostan u kojem je otvorio latinsku školu.²⁴

4.4. Srijemska biskupija

U antičko doba na području Srijema postojala je biskupija sa sjedištem u Sirmiju koja je uništena 582. pri slavensko-avarskom prodoru. Na njenom prostoru, od Banoštra na zapadu do Zemuna na istoku, osnovana je 1229. srijemska biskupija. Do tad je taj prostor pripadao kolačkoj nadbiskupiji (Ugarska). Osnovana je molbom nadbiskupa Ugrina, a voljom pape Grgura IX. biskupija je isprva imala dva sjedišta: benediktinski samostan sv. Stjepana Prvomučenika u Banoštru na Dunavu te Ilok. Kasnije, nakon tatarske provale, samostan u Banoštru uništen je, a sjedište je preseljeno u samostan sv. Ireneja blizu Mitrovice. Obnovljeni samostan postao je susjedište.²⁵ Ta je biskupija bila veoma mala, ali je usprkos tome imala četiri arhonata i oko 50 župa. Prvi poznati biskup zvao se Ivan, a navodi se da je bio sin carice Margarete.²⁶

²⁴ Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 136.

²⁵ Isto, str. 137. – 138.

²⁶ Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatim*, str. 84.

5. CRKVA U PRIMORSKOJ HRVATSKOJ

5.1. CRKVA U DALMACIJI

5.1.1. Splitska metropolija

Na splitskom crkvenom saboru iz 928. Splitska je nadbiskupija bila na čelu Crkve u čitavoj Hrvatskoj. Odvajanjem Dubrovnika i Zadra njezin se teritorij znatno smanjio, ali je i dalje obuhvaćala najveći dio Dalmacije. Imala je veći broj sufraganskih biskupija – u XIV. st. čak njih deset.²⁷

U dobu kraljeva cijela je Hrvatska s Dalmacijom pripadala solinsko-splitskoj metropoliji koja se protezala od mora do Drave i Dunava. Solinsko-splitski nadbiskupi bili su vrhovni dostojanstvenici u hrvatskoj državi, a njihovi najbliži sufragani bili su biskupi kninski. Osnivanjem Zagrebačke biskupije teritorij splitsko-solinske znatno je smanjen. To se ponovilo i kad se Zadarska biskupija izuzela od splitske vlasti.²⁸

A) Splitska nadbiskupija

Početak razvijenog srednjeg vijeka, početkom XII. stoljeća, zauzimala je sve srednjodalmatinske otoke te obalne krajeve od granice trogirске biskupije do rijeke Neretve. O granici prema unutrašnjosti zna se malo, sigurno je samo da je Livno pripadalo splitskoj nadbiskupiji.²⁹

Splitska katedrala nije izvorna kršćanska crkva nego je mauzolej poganskog rimskog cara Dioklecijana izgrađena nešto prije 305. posl. Kr. Za tu funkciju priredio ju je prvi splitski nadbiskup Ivan Ravenjanin misleći da to samo privremeno. Načinjene su neke izmjene kako bi prostor postao funkcionalan – dodan je oltar, propovijedonica, u XIII. stoljeću zvonik itd. Isprva je bila posvećena Uznesenju Blažene Bogorodice Marije (slavi se na blagdan Velike Gospe), ali pošto se u oltaru nalaze relikvije sv. Dujma za splitsku katedralu ustalio se naziv katedrala Sv. Duje. U XIII. stoljeću ukrašena je mnogim umjetničkim djelima od kojih su najpoznatija vrata majstora Andrije Buvine s prikazima iz Isusova života. U sklopu crkve nalazila se i bogata

²⁷Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 151. – 152.

²⁸Klaić, V., *Povijest Hrvata, Knjiga prva*, str. 325.

²⁹Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 153.

riznica u kojoj je sačuvana, između ostalog, i Kronika Tome Arhiđakona iz XIII. stoljeća, važno djelo za povijest splitske nadbiskupije.³⁰

Splitski Prvostolni kaptol birao je nadbiskupa, ali u taj izbor često su se miješali ugarski kraljevi želeći na to mjesto postaviti nekog sebi odanog. U takvim slučajevima, kaptol bi prihvaćao kraljev odabir kako bi izbjegao sukobe.³¹

Od samog utemeljenja otvorena je i škola za klerike. Jedan od najpoznatijih izdanaka te škole bio je zasigurno Toma Arhiđakon, autor djela *Historia Salonitana* – izvor od iznimne važnosti za povijest Hrvata u dalmatinskim krajevima. Škola je obrazovala mladiće za buduće svećenike, ali i za druga zvanja. U Splitu su škole držali još i benediktinci, a u XIII. stoljeću i dominikanci. Najnadareniji učenici odlazili bi na daljnja školovanja u inozemstvo.³²

B) Sufraganske biskupije splitske metropolije

Makarska biskupija. Makarska biskupija bila je vrlo stara i postojala je još prije doseljenja Hrvata na taj prostor. Do ponovne uspostave makarske biskupije došlo je u XIV. Stoljeću. Prvi biskup koji se spominje zvao se Valent iz 1320. godine. Prije toga Makarska biskupija bila je dijelom Splitske nadbiskupije, zatim je predana Hvarskoj biskupiji, ali ni to nije potrajalo – od 1192. do osamostaljivanja bila je dijelom Splitske nadbiskupije skupa s Hvarskom.³³

Trogirska biskupija. Iako je Trogirska biskupija osnovana još u VIII. stoljeću, tek od XI. stoljeća postoji kontinuitet u imenovanju biskupa, od imenovanja Ivana Orsinija (1063. – 1111.). Njegov najpoznatiji nasljednik bio je Treguan (1206. – 1255.). Firentinac rodom, bio je učitelj kleričke škole u Splitu. Za njegovog biskupovanja započela je gradnja trogirске katedrale u romaničkom stilu. Romanički je portal majstora Radovana na kojem je zapisano njegovo ime. Sama katedrala nastavljena je u gotičkom, a završena u renesansnom stilu.³⁴

Hvarska biskupija. Hvarska biskupija osnovana je 1154. godine. Najprije je bila priključena novoosnovanoj Zadarskoj metropoliji, a od 1181. Splitskoj. Te promjene rezultat su mletačkog osvajanja hrvatskih otoka i kasnijeg slabljenja vlasti. Katedrala iz XII. stoljeća bila je

³⁰ Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 154. -155.

³¹ Isto, str. 156

³² Isto, str. 158., 160.

³³ Isto, str. 171.

³⁴ Isto, str 174.

posvećena svetoj Mariji, a u XIII. stojeću svetom Stjepanu. Nije bilo istaknutijih biskupa jer su oni većinom bili stranci koji nisu poznavali hrvatski jezik pa tako nisu mogli ostvariti veći značaj.³⁵

Šibenska biskupija. Šibenčani su molili papu za biskupiju i on im je 1. svibnja 1298. udovoljio. Papa Bonifacije VIII. za prvog je biskupa postavio franjevca Martina Rabljanina. Funkciju katedrale imala je crkva Svetog Jakova Starijeg do 1380. kad je stradala u požaru. Iz Šibenika potječe prvi hrvatski kanonizirani svetac, sveti Nikola Tavelić. Tu čast zaslužio je svojom mučeničkom smrću u Jeruzalemu 14. studenog 1391. u 50-oj godini života. Svetim ga je proglasio papa Pavao VI. u Rimu 21. lipnja 1970. Godine.³⁶

Skradinska biskupija. Površinom i pučanstvom vrlo mala biskupija koja je postojala i prije doseljenja Hrvata, svoje najsvjetlije dane doživjela je dolaskom Grgura Ninskog na biskupsko mjesto. Nakon njegova biskupovanja njezin značaj opada.³⁷

Kninska biskupija. Biskupija u Kninu osnovana je odlukom Splitskog crkvenog sabora iz 1185. godine. Obuhvaćala je prostor Kninske i Drniške krajine te zapadne Bosne. Prije toga u Kninu je boravio biskup koji je nosio naslov „hrvatski biskup“. Bio je to dvorski biskup hrvatskog kralja, kraljev savjetnik i kancelar. Katedrala mu se nalazila u selu Biskupiji, a pored nje postojao je i Kaptol.³⁸

Ninska biskupija. Ninska biskupija ima tradiciju od antičkih vremena, a svoj je neosporni ugled dobila od vremena kneza Branimira koji je hrvatske krajeve čvrsto vezao za Svetu Stolicu. Iako je na splitskom saboru 928. ukinuta, biskupija je ponovno obnovljena za vrijeme kralja Dmitra Zvonimira. Ubrzo se, 1185. godine, na prostoru ninske biskupije osniva krbavska biskupija čime je ninskoj smanjen teritorij. Ninska je biskupija tijekom cijelog svog postojanja bila u sastavu splitske metropolije. U XII. stoljeću Nin je bio veliko središte sa 45 000 stanovnika i mnoštvom crkava i samostana.³⁹

Senjska biskupija. Ta biskupija prvi put se spominje u pismu pape Aleksandra III. iz 1169. Splitski pokrajinski sabor raspravljao je o njenim granicama i odlučeno je da se ima protezati na župe Senj, Vinodol, Gacku i Bužane. Površina joj je datatno smanjena kad je knez Sigizmund Frankopan osnovao biskupiju sa sjedištem u Otočcu 1461. godine. Senjska biskupija

³⁵ Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 178.

³⁶ Isto, str. 180., 182.

³⁷ Isto, str. 183.

³⁸ Isto, str. 184.

³⁹ *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, uredio Eduard Peričić, Zadarska nadbiskupija, Zadar, 2005., str. 47. – 48.

dugo je čuvala i njegovala glagoljicu i slavensko bogoslužje. Čak joj je to papa Inocent IV. odobrio u pismu iz 1248. godine. U biskupiji su se nalazili samostani benediktinaca, cistercita, templara, pavlina, dominikanaca i franjevac. Gradnja katedrale započela je u XII. stoljeću u romaničkom stilu.⁴⁰

Krbavsko-modruška biskupija. Krbavsko-modruška biskupija osnovana je na Splitskom pokrajinskom saboru 1185. godine. Za prvog biskupa izabran je kanonik Matej Maurutin. Zauzimala je polovicu Like – Krbava, Novigrad, Drežnik, Plaški, Modruš. Polovicom XIV. stoljeća biskup Bonifacije premjestio je sjedište biskupije iz Mrsinja u Udbinu. Krbavski je biskup imao dvor i u Modrušu. Tamo je preneseno sjedište biskupije godine 1460. uslijed opasnosti od Turaka. Kada je, nakon Krbavske bitke 1493., Udbina pala u turske ruke, a Modruš jako stradao, sjedište biskupije biskup Kristofor preselio je u Novi Vinodolski, u crkvu Svetih Jakova i Filipa.⁴¹

5.1.2. Zadarska metropolija

A) Zadarska nadbiskupija

Biskupija u Zadru postojala je još u prvoj polovici VI. stoljeća. Provala Avara nije poremetila taj kontinuitet. Nakon Achenskog mira 812. Zadar je potpao pod vlast Bizanta. U to doba zadarskom biskupijom stoluje biskup Donat koji je iz Carigrada dopremio moći sv. Stošije (Anastazije). Zadar je bio u dobrim odnosima s kraljevinom Hrvatskom, a i uživao je veliki ugled. Unatoč zabrani, u zadarskoj biskupiji dopušteno je bilo glagoljaštvo. Prigodom priznavanja Kolomanova prava na kraljevski naslov u Hrvatskoj 1107. izgrađen je toranj uz crkvu Svete Marije.⁴²

Bulum „Licet universalis Ecclesiae Pastor“ pape Anastasija IV., izdanoj 17. listopada 1154. Zadar je postavljen kao nadbiskupijsko i metropolijsko središte kako bi se prostorima izvan ugarske vlasti pružilo bolje duhovno vodstvo. Sljedeće godine podvrgnuta je mletačkom

⁴⁰ Vidović, M., *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 186. – 187.

⁴¹ Isto, str.189.

⁴² Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatim*, str. 98. – 99

patrijarahu unatoč prosvjedima Zadrana. Godine 1177. u Zadru je osobno boravio papa Aleksandar III.⁴³

Razvijeni srednji vijek obilježen je čežnjom Zadra da zadrži svoju samoupravu. Zbog toga je često dolazio u sukob s Venecijom. Zadar je postao neovisan 1409. kad ga je kralj Ladislav prodao Veneciji i tako ostaje do 1797. godine. Sredinom XII. stoljeća Zadarska biskupija podignuta je na čast nadbiskupije i metropolije, a pod svojom upravom imala je osorsku, rapsku, krčku, hvarsku biskupiju. Bila je podvrgnuta mletačkom patrijarhu. Taj potez inducirala je Venecija koja je željela time okupiti svoje posjede u Hrvatskoj u jednu metropoliju. Od 30 crkava koliko ih je Zadar imao, većina je danas napuštena. Uz benediktinski samostan bila je sagrađena i posvećena crkva Svete Marije 1094. godine. U gotičkom stilu sagrađen je i franjevačka i dominikanska crkva. Često je bilo miješanje stilova npr., fasade crkve Svete Marije ima elemente gotike i renesanse.⁴⁴

Zadar je bio prvo središte inkvizicije u Hrvatskoj. Vrhovni inkvizitor za Dalmaciju bio je dominikanac bl. Pavao, njega su 1255. ubili heretici u blizini Splita. Njegovu ulogu preuzeo je Andrija Dalmatinac. Inocent IV. daje franjevcima službu inkvizitora koji su 1245. osnovali slavonske provincije. Spominju se još neki inkvizitori – Jakov Markijski, Ivan Kapistran. Ustanove za provođenje inkvizicije postojale su u Koprju za područje Istre, u Zadru za područje Dalmacije i u Dubrovniku za područje Republike sv. Vlaha. Kao posljednji inkvizitor u Zadru zabilježen je Korčulanin Antun Cebalo (1790.). Zabilježeni su i brojni procesi protiv vještica.⁴⁵

Zadarska katedrala stradala je u mletačko-križarskom napadu na grad 1202. godine. Novu katedralu posveto je nadbiskup Lovro Periandar 27. svibnja 1285. za vrijeme kojeg je u Zadar preneseno tijelo svetog Šimuna. Od 1291. do 1320. nadbiskupijom su upravljali redovnici što svjedoči o njihovoj velikoj moći. Među njima se posebno ističu sljedeći. Fra Enrico da Todi pomogao je Šibeniku u uzdizanju na rang biskupije. Dominikanac Niccolo da Seze posebno je vodio brigu o siromašnima. Petar Matafari na mjesto nadbiskupa došao je voljom Ludovika Anžuvinca i Karla Dračkog pa je kao prijatelj Anžuvinaca bio jako utjecajan. Završio je u papinskoj službi. Posebno je značajan jer je za njegovog upravljanja kraljica Jelisaveta Zadru poklonila pozlaćenu srebrnu škrinju u kojoj je pospremljeno tijelo svetog Šimuna, a što je najznačajnija gotička umjetnina na tlu Dalmacije.⁴⁶

⁴³ *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 40.

⁴⁴ Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatim*, str. 98. – 99.

⁴⁵ Šanjek, F., *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. - 20. st.)*, str. 209. – 210.

⁴⁶ *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 40.

B) Sufraganske biskupije zadarske metropolije

Krčka biskupija. Krčka biskupija najprije je bila sufraganska biskupija akvilejskog patrijarha, ali nakon Achenskog mira potpala je vlast Bizanta. Krk je plaćao hrvatskom kralju 100 zlatnika godišnje. Na prijelazu u 2. tisućljeće vlast nad Krkom imala je Venecija, ali kasnije njime upravlja hrvatski kralj o čemu svjedoči Baščanaka ploča. U to se doba počela formirati poznata hrvatska plemićka obitelj Frankopana. Stanovništvo otoka bilo je uglavnom hrvatsko, osim u gradu Krku gdje su stanovnici bili romanskog porijekla. Papa Inocent IV. dopustio je 1252. omišljanskim benediktincima da vrše slavensko bogoslužje. Od četiri franjevačka samostana na Krku, dva su bila latinska, a dva glagoljska. Postojao je i velik broj bratovština čije je djelovanje nadzirala mletačka državna vlast. Prvobitna katedrala nalazila se u Sepanu kod Omišlja. U X. stoljeću krčka biskupija pripadala je splitskoj, a od sredine XII. stoljeću zadarskoj metropoliji.⁴⁷

Rapska biskupija. Rapska biskupija postojala je više od 1300 godina kad je 1828. ukinuta. Kao i krčka, tijekom povijesti bila je podijeljena između splitske i zadarske metropolije. Katedralnu crkvu Svete Marije posvetio je sam papa Aleksandar III. kad je putovao iz Zadra na sastanak s carem Fridrikom I. Barbarossom. Pozlaćeni križ, dar kralja Kolomana, sačuvan je do danas.⁴⁸

Osorska biskupija. Kao i rapska, osorska biskupija imala je dug kontinuitet postojanosti. Površinom je bila jako mala – obuhvaćala je otoke Cres, Lošinj i Osor. Poznati objekti bili su crkva Svetog Platona i benediktinski samostan Svetog Petra.⁴⁹

Biogradska biskupija. Pisanih spomenika o osnutku biogradske biskupije nema, ali pretpostavlja se da se to zbilo odmah nakon ukidanja ninske biskupije. Poznato nam je da je 1089. u Biogradu podignut veliki benediktinski samostan svetog Tome apostola. Upravo je u Biogradu 1102. godine za hrvatskog kralja okrunjen ugarski kralj Koloman Arpadović, ali nepoznato nam je tko je tada upravljao biskupijom. Kad su Mlečani 1125. razorili kraljevski grad Biograd, stanovništvo je s biskupom prešlo u Skradin. Grad je obnovljen nakon XVI. stoljeća, ali nikad nije došlo do obnove biskupije.⁵⁰

⁴⁷ Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, str. 99.

⁴⁸ Isto, str. 101.

⁴⁹ Isto, str. 101. – 102.

⁵⁰ *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 53.

5.1.3. Dubrovačka metropolija

A) Dubrovačka nadbiskupija

Prve pouzdane vijesti o postojanju dubrovačke biskupije sežu u IX. st. Početkom XIII. st. (1205.) Venecija je osvojila Carigrad, uništila Bizant, a time zavlada i Dubrovnikom. To je usporilo njegovu kulturu, trgovinu i gospodarstvo. Sjedište kršćana na tom području u antičko vrijeme nalazilo se u Epidauru. Prema predaji, Avari su uništili Epidaur početkom VII. st. pa se stanovništvo s biskupom Ivanom iselilo iz grada i pod planinom Srđ osnovali grad Dubrovnik. Pod svojom upravom biskupija je imala dijelove Dalmacije, Hercegovine i Bosne, a brojala je župa sufraganskih župa. Nadbiskupija je imala velike zasluge u promicanje školstva, znanosti i umjetnosti te očuvanju vjere u Dubrovačkoj Republici. U gradnje dominantan je stil monumentalne romanike u kojoj je izgrađena katedralna crkva Svetog Vlaha sredinom XIV. stoljeća te samostani franjevac (Male braće) i dominikanaca.⁵¹

Krajem X. stoljeća Dubrovnik je došao u posjed relikvija mučenika biskupa iz Sebaste, svetog Vlaha. Nešto kasnije dobio je status nadbiskupije/ metropolije što nije bilo po volji ni Bizantu ni Splitskoj nadbiskupiji. Njen je položaj konačno utvrdio papa Benedikt VIII. 1022. godine.

U svom početku Dubrovnik nije imao sufraganskih biskupija. Početkom XII. stoljeća Dubrovnik iskorištava političke prilike pa tako postaje sufragan Stonu, Trebinju, Kotoru, Budvi i Bosni. Jačanje Nemanjića u Raškoj značilo je opasnost za Dubrovnik. Biskupi iz Stona i Trebinju bili su protjerani iz svojih sjela pa im je utočište dao Dubrovnik na otočiću Lokrumu od kojeg su barem nominalno upravljali svojim biskupijama. No kako je Ston dugo bio bez duhovnog vođe, zavladao je krivovjerje pa se središte biskupije 1300. premješta u Korčulu, za biskupa Ivana Kručića. S vremenom se vratio i biskup u Trebinje, ali je bio izgnan pa je biskupijom upravljao s otočića Mrkana gdje je smješten benediktinski samostan. Svoj geopolitički položaj Dubrovnik je konačno učvrstio 1399. godine kad je zaposjeo Konavle i od tada nema opasnosti za Dubrovačku biskupiju. Dubrovnik je nastojao odvojiti Korčulu od Stona i Rata (Pelješca) zbog mnogih razmirica među njima. To mu je uspjelo 1541. godine, a tim je činom Dubrovnik postao sufragan nad trima biskupijama – Korčulanskom, Stonskom i Trebinjskom.⁵²

⁵¹ Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, str.103.

⁵² *Šematizam Dubrovačke biskupije*, uredio Ivan Šimić, Dubrovačka biskupija, Dubrovnik, 2011., str. 18. – 20.

B) Sufraganske biskupije Dubrovačke metropolije

Stonska biskupija. Prvi put se spominje 877. godine. Obuhvaćala je tamošnje primorje, poluotok Pelješac i Zahumlje. Kad je Zahumlje u XIII. stoljeću palo pod vlast Nemanjića, stonski biskup Donat morao je otići iz grada. Njegov nasljednik Ivan prenio je sjedište biskupije na Korčulu, ali tamo je papa Bonifacije VIII. osnovao biskupiju pa je stonska ukinuta.⁵³

Kotorska biskupija. Kotor je pod vlašću različitih država uspio zadržati svoju samoupravu. O osnutku kotorske biskupije malo se zna. Prvi put spominje se u VIII. stoljeću, a prvi su nam poznati biskupi Grimaldo (1090.) i Urzacije (1124.). Pripadala je različitim metropolijama – splitskoj pa dukljanskoj, zatim opet splitskoj, a na kratko i barskoj. U razdoblju od 1178. do 1828. bila je odgovorna metropoliji u talijanskom gradu Bariju. Katedrala Svetog Tripuna sagrađena je u romaničkom stilu 1166. godine.⁵⁴

Budvanska biskupija. Budva je pretrpjela različite vladare, a u doba Nemanjića dobila je svoj statut. Od 1089. postoji na tom području biskupija. Prvi biskup bio je Silvestar. Značajan je benediktinski samostan.⁵⁵

Risanska biskupija. Risan je mjesto u Boki kotorskoj. Biskupija je postojala od ranokršćanskih vremena. Posebno se istaknuo biskup Sebastijan za vrijeme pape Grgura I. Velikog.

Trebinjska biskupija. Prvi put se spominje u XI. stoljeću. Zahvaćala je oblast kneževine Travunje. Pripadala je prvo dubrovačkoj zatim barskoj metropoliji. Sjedište je imala u benediktinskom samostanu Svetog Petra u mjestu Polje.⁵⁶

⁵³ Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, str. 105.

⁵⁴ Isto, str. 106.

⁵⁵ Isto, str. 106.

⁵⁶ Isto, str. 107.

5.2. CRKVA U ISTRI

Na području Istre postojalo je šest biskupija. Istra je danas poznata kao kolijevka hrvatskog glagoljaštva. Tamo je usprkos svim zabrana dugo u povijesti postojalo vršenje bogoslužja na slavenskom jeziku i glagoljaštvo.

Biskupija Trst protezala se od Trsta do hrvatske granice kod Ilirske Bistrice i od Postojne na sjeveru do ispod Buzeta na jugu. *Biskupija Kopar* zahvaćala je područje od Kopra do ispod rijeke Dragonje. *Biskupija Novigrad* biskupovala je u međurječju Mirne i Dragonje. Biskup *porečke biskupije* brinuo se na prostoru između Mirne i Rovinja, ali ta je biskupija veoma rano ukinuta (oko 966.). *Biskupija Pula* zauzimala je prostor južne i istočne Istre do Rijeke. Posljednja, *biskupija Pićan* smjestila se u središnjoj Istri, istočno od Pazina.⁵⁷

⁵⁷ Buturac, J., Ivandija, A., *Povijest katoličke crkve među Hrvatim*, str. 111. – 112.

6. ZAKLJUČAK

Hrvatske zemlju u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka bile su razjedinjene u više biskupija i metropolija, čak i nekim stranim. Crkva nije bila važna samo na religioznom aspektu života ljudi nego je bila duboko protkana u sve sfere društva, od trgovine, gospodarstva, obrazovanja, umjetnosti itd. U to doba i književnost je uglavnom samo duhovna, najpopularniji su bili tkz. *egžempli* – primjeri za čestit život po uzoru na svetce. Stoga ne čudi količina župa i biskupija koje su u to doba postojale. One su bile podijeljene u nadbiskupije i metropolije – zagrebačku, splitsku, zadarsku, dubrovačku, i po koju strnu, mletačku ili ugarsku. Pripadanje određenoj nadbiskupiji često je bilo politički uvjetovano pa se može reći da uspostava novih biskupija ili biskupa bila instrumentom kontrole. Bilo kako bilo, bez obzira na brojnost biskupija i njihovu razjedinjenost, Crkva u Hrvata uspjela je opstati do današnjih dana. Hrvatskom je narodu vjera bila oslonac u čestim mračnim trenutcima. Biskupi su svoja stada uspijevali održati na okupu kad već kraljevi nisu uspijevali prostore. Kršćanstvo, usađeno u duh Hrvata još u ranom srednjem vijeku, u razvijenom srednjem vijeku našlo se na prvoj kušnji, ali opstalo je. Ondašnjem čovjeku nije bio bitan broj, rasprostranjenost ili površina pojedine biskupije, njemu je bilo bitno da dobije duhovnu okrpju, a uslijed ovakvog crkvenog ustrojstva zasigurno je svakom vjerniku i pružena.

7. POPIS LITERATURE:

1. Buturac, Josip, Ivandija, Antun, *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1973.
2. Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata, Knjiga prva*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1981.
3. Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
4. Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. - 20. st.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.
5. *Šematizam Dubrovačke biskupije*, uredio Ivan Šimić, Dubrovačka biskupija, Dubrovnik, 2011.
6. *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, uredio Eduard Peričić, Zadarska nadbiskupija, Zadar, 2005.
7. *Šematizam Zagrebačke nadbiskupije*, uredio Tomo Petrić, Zagrebačka nadbiskupija, Zagreb, 1996.
8. Vidović, Mile, *Povijest Crkve u Hrvata*, Ogranak Matice hrvatske Metković, Metković – Split, 2007.